

FRÅGOR RÖRANDE KULTURKONTAKTEN MELLAN
LAPSKT OCH SVENSKT I LAPPLAND.

Kulturkontakten mellan svenska nybyggare eller bönder och lappar har satt sin prägel på så gott som alla yttringar av lappländskt-svenskt folkliv. Särskilt betydelsefull är kontakten mellan lapskt och svenskt i frågan om bebyggelsens grundläggning och första utveckling samt de ekonomiska och sociala förhållandena. Kontakten innebär på samtliga dessa områden för lapparnas del såväl en fientlig eller i varje fall avvisande inställning, som en vänskaplig eller tolererande. Beträffande den svenska bebyggelsens grundläggning kunna lapparna avvisa denna, t.o.m. med våld, men kunna också inbjuda och på allt sätt medverka till nybyggets anläggning. På det ekonomiska området kan konkurrens och strid om jakt och fiske, höhässjor etc. lätt uppstå, men exemplen på ekonomiskt samarbete mellan lapp och nybyggare i form av inbördes hjälp äro likväl mycket vanliga. Särskilt på det sociala området stå lapp och svensk i tydligt motsatsförhållande till varandra, släktskapsförbindelser synas uteslutna på grund av ras- eller snarare kulturfördomar. Och likväl uppstå ett granneförhållande mellan lappar och svenskar, som ej blott har ekonomisk betydelse utan även utgör förutsättningen till en omfattande försvenskning av lappar och ett stort antal blandade äktenskap.

Denna lapparnas dubbla inställning sammanhänger därmed, att de på en gång behärskats av tvenne motsatta psykologiska faktorer: den instinktiva fiendskapen mot den på lapskt område inträngande främlingen och konkurrenten, och den likaledes instinktiva driften till vänskapsförbindelse med grannar i och för inbördes hjälp, så särskilt nödvändig i ett nordligt klimat-område med dess hårda livsvillkor.

I.

A. Lapparna ha betraktat nybyggaren som en inträngling och i varje fall möjlig fiende, och nybyggaren har mången gång känt sig så. Berättelser härom? Hur har lappar sökt hindra svenskens inträngande? Sägner om motstånd, våld, spådom mot nybyggaren?

B. Finnas sägner eller historiska uppgifter om hur lappar hjälpt svenskar att finna lämplig plats för nybygge? Ha lappar (fjäll- eller skogslappar) önskat få en svensk nybyggare på sitt lappland? Varför? (Om ekonomisk samverkan samt inbördes hjälp se nedan, avdeln. II).

Har svensken erbjudits att använda lappvallar för slätter, myrar etc. eller annars fått hjälp vid själva starten? Har svensken övertagit en av lappen insynad nybyggeslägenhet, som lappen ej själv velat upparbeta? Har den åldrande nomadlappen gjort sig till förmånstagare hos en svensk, som övertagit lap-

pens ställe och upparbetat nybygge där? Har den begynnande nybyggaren första året (sommaren) haft bostad hos lappen? Har lappen velat ha en nybyggare på en viss plats för att hos honom ha upplagsplats för olika slag av förråd eller för att själv under sina flyttningar kunna taga in hos nybyggaren (Læstadius antyder detta)? Vilka andra motiv kan lappen ha till att inbjuda nybyggaren att slå sig ned eller till att hjälpa honom?

II.

A. Tvister och strider med anledning av ekonomiska förhållanden, närings- och arbetsliv? Svårigheter med höhässjor? Vilka sätt har nybyggaren att skydda sitt hö för renarna? Gärdesgård kring höhässja, höhässjan uppsatt på en lave eller ställning? Fotografier härav önskvärda! Oskyddade höhässjor som lockbete för att få skjuta renar (Læstadius)? Annat ofog från nybyggarnas sida beträffande renarna och höet samt utdömande av skadestånd? Svensken den vinnande parten? Lappen den vinnande?

B. Renarna trampa ned myrhö för bofasta? Strider härom? Renarnas tramp dyttigt för återväxten på myren? Exempel härpå!

C. Renhjorden trampar upp vinterväg för den bofaste?

D. Elden (skogsbrand, svedja och bränna) och tvister härom mellan svenskar och lappar samt finnar och lappar? Var finnes rågsvedja farlig, eller svenskens bränna för bättre bete? Har bofasta med avsikt bränt lavmarker för att hindra renbeten?

E. Sammanstötningar i samband med jakt, fångst och fiske?

F. Hur är samverkan och samarbete mellan lappar och bofasta eller svenska nybyggare organiserad? I vad mån kan man tala om en granneinstitution för inbördes hjälp? Den bofaste förvarar lappens förråd?

G. Den bofaste håller får, getter, kor åt lappen? (Ha nomadlappar köpt kor, hållit dem på bete över sommaren och slaktat dem på hösten för eget eller andras behov?) Den bofaste slaktar åt lappen och bereder slaktet, saltar, röker, gör korv, blodmargar etc.? Andra födoämnen som utbytas mellan svenskar och lappar?

H. I vilken utsträckning har skötesren förekommit strax innan begränsningen genom senaste lagbestämmelser genomfördes? Hur organiserades och ekonomiserades skötesrenen? Renen som dragare i tjänst hos den bofaste? De bofastas utnyttjande av egna ägda renar? Ha bofasta svenskar själva haft hand om renskötsel? Köra de själva ren? Eller måste alltid lappar anlitas för deras vallning, vård och för körningen? Nybyggaren och renen med avseende på föda? Har svensken räknat med renen för årets matbehov? Vad erhåller nybyggaren av renen för sitt hushåll? Maträtter, kläder, skodon?

I. Vilka bofasta grannar räknar nomadlappen eller skogs-lappen med vid flyttningarna året runt? Hur var lappen förr (1860-1890) beroende av att ha bestämda stationer hos bofasta? Vilken nytta hade lappen av dessa sina bönder eller grannar, och vilken ekonomisk nytta hade den bofaste av lappens besök?

Vad utväxlas av tjänster, varor och gåvor? Betalning eller ersättning in natura, i penningar? Uppräta om möjligt en fullständig lista över de stationer en flyttande lappfamilj har och de förbindelser de utnyttja under loppet av ett ordinärt år. Svensken eller lappen som kommissionär åt sin granne?

J. Förhållandet mellan svenskar och lappar i affärer? Hur har lappen köpt på kredit? Hur har kreditsystemet verkat? Pålitlighet i affärer? Bedrägerier?

K. Brännvinets betydelse vid handel och avtal mellan svenskar och lappar? Har svensken utnyttjat lappars begär efter brännvin? Olaga tillverkning eller försäljning av brännvin till lappar? Ha lappar blivit utarmade på grund av brännvinet! Finnes någon lapsk nykterhetsrörelse? Andra motåtgärder för att hindra svenskarnas utnyttjande av brännvinshandeln?

L. Andra ekonomiska mellanhavanden mellan bofasta nybyggare och lappar?

III.

A. Vilka sociala motsättningar mellan lappar och bofasta svenskar kunna iakttagas såsom väsentliga? Vad gynnar eller motverkar giftermål mellan lapsk kvinna och svensk man? Mellan lapsk man och svensk kvinna?

B. Kan man tala om en försvenskingsprocess genom det att lappar taga tjänst hos svenska bönder eller nybyggare och då lära sig svenska arbets- och livsformer, svenskt språk och svenska synpunkter, antaga svensk dräkt och uppträdande?

C. Finns medvetet lapskt motstånd mot försvenkning? Lapsk ovilja mot svensk dräkt, sedvänja, språk? Lapsk förkärlek för svenska kulturformer?

D. Svensk motvilja, respektive förkärlek för lapska kulturformer? Svenskar lapptalande? Finnas exempel på att svenskar tillägnat sig lapsk kultur så, att de närmast sig eller uppgått i lapsk kultur, eventuellt genom ingifte i lapsk familj?

E. Finnas ordstäv eller uttryck för en folklig bedömning eller karakteristik av svenskar, lappar, finnar och deras egenskaper.

F. Är motsättningen mellan svensk, lapp och finne en rasfråga eller mera en fråga om kulturform, språk och samhällsställning? Har lappar eller nybyggare någon raskänsla i antropologisk bemärkelse? Urskiljer man alltså de lapska dragen hos en person, som efter flera generationer levat som svensk, med svenskt språk, dräkt etc.?

G. Spelar dräktskicket en avgörande roll, då en lapp blir "svensk" (så som Læstadius synes anse)?

H. Har ett sällskapligt umgänge utvecklats mellan svenska och lappar? Hur förhöll man sig till sina lappgrannar eller annars lappar, som man mera regelbundet kom i kontakt med? Bjudningar till bröllop, dop etc.? Lappar som faddrar vid svenskt barndop? Bjudning av mat och dryck vid mera tillfälliga sammanträffanden eller besök? Brännvinets betydelse i umgänget med lappar?

I. Vad kan i övrigt iakttagas i umgänget mellan svenskar och lappar?